

Kovács Endre

DOROSZLÓI KÁNTOROK

Bevezetés

A falu újratelepítése 1752-ben történt, római katolikus vallású, magyar jobbágyokkal. Első plébániáját is ebben az évben állították föl, amelyben 1753 óta végeznek anyakönyvi bejegyzéseket.

A falu első temploma 1754-ben épült, amely ismereteink szerint csak imaház lehetett, mert a falu közepén álló nagytemplomban¹ 1796. november 7-én, templomi búcsú alkalmával eskettek először.

Az urbáriumi rendezés 1779-ben volt. A térképek tanúsága szerint a jobbágyokon kívül a plébános 55, a községi önkormányzat 141 hold földet birtokolt.

Doroszlói kántorlakás a hitközségi irodával, ahova a kórus tagjai énekpróbára jártak (1969)

A templom kórusán levő² kisméretűnek nevezett, tizenegy regiszteres orgonát³ a falu polgárainak adakozásából 1910-ben vásárolták és állíttatták föl a mai helyén. Korábban a szentmisén harmóniumon⁴ játszott a kántor, mint ahogyan még manapság is a szentkúti kápolnában.

Az elemi iskolai oktatás már az újratelepítés évében megindult. A falu első iskolája a Templom utcában volt tanítói lakással, amelyben 1963-ig folyt tanítás. Újabb iskola valamikor az 1800-as évek legelején épült. A két tanteremhez kántortanítói lakás is tartozott (lásd a mellékelt fényképen), amelyről az utcát Kántorköznek nevezték. Az iskolának 1920-ig volt egyházi jellege. Az iskolaépület meg a kántorlakás 1945-ig volt egyházi tulajdonban, 1969-ben bontották le, a helyére egészségház épült.

Kántornak⁵ a templomban orgonáló és a temetésen foglalkozásszerűen éneklő személyeket nevezik. Ténykedése zenei tudást követelt, s a templomi liturgiához tartozó egyházi énekek ismeretét tette szükségessé.⁶ Ezért a 20. század elejéig a tanítóképző iskolák kántortanítókat képeztek⁷, akik másodállásban, a tanítói hivatás mellett a kántori teendőket is ellátták. Volt rá eset, hogy az utóbbi volt jövedelmezőbb⁸, ezért a tanítók szívesen vállalták a kántorságot.

A falu értelmisége sokáig csak a pap, a kántortanító meg a nótárius volt. Nem csoda, hogy senki ügyes-bajos dolgaival, magánéletével nem foglalkozott annyit a közvélemény, mint éppen az övékével.

A kántorok javadalmazása

A falu első tanítója Cser Antal, aki 10 Ft fizetés ellenében tanított. Földváry Ferenc 1762-ben követte, kinek már 20 forintja és minden pártól 1/4 pozs. mérő (12 kg) búzája volt.

Berta Pál és Lipay György rövid működése után Ibrányi György 1777-ben már jóval nagyobb fizetést kapott.⁹ Miklósváry Antal 1806-ban, Tomcsányi Mihály 1811-ben volt kántortanító, nekik már a kincstár 1/2 telek földet is adott. Krappenheim Antal¹⁰ 1837-ben lett kántortanító, s 40 évi működése után lemondott Mihály nevű fia javára. Az utóbbinak 1887-ben bekövetkezett halála után – 450 Ft, 1/2 telek földhasználat fizetéssel, ingyenes lakással – Hosszú Sándort¹¹ választották meg kántortanítónak. Nőtlen volt, és feltehetően a trianoni impériumváltás miatt hagyta el a falut.

Pastyik Elek nyugdíjas tanító 14 évi kántorkodás után vált munkaképtelenné, és a jegyzőkönyvek tanúsága szerint azért mondtak föl neki, mert nem fogadott maga helyett segédkántort, ami kötelessége lett volna.

Kántortanító 1936-ig végezte a kántori teendőket. Kántortanítói képesséssel Hónis Ferenc (1901–1973) tanított utoljára a faluban. Bencsik János topolyai illetőségű okleveles kántort¹² 1936-ban válasz-

tották meg. Március 11-én a hitközség a kántor javadalmát a következőkben állapította meg: lakás, udvar és kert, 15 kat. hold szántóföld¹³, évenként 36 q búza meg stólapénz. A választási gyűlésen dr. Egerth Jakab apát-esperes elnökölt, a szakférfiak pedig Hervanek Ödön gom-bosi plébános és Vürt György rácmiliticsi kántor voltak.

Egy hónap elteltével azonban a hitközség a kántorlakásból elvett egy szobát irodának, hogy ezzel biztosítsa az ügyek zavartalan intézését. Később ide jártak *énekpróbára* a templomi énekkar tagjai.

A második világháborús magyar világban a helyi erdőigazgatóság tűzifát biztosított a pap és a kántor részére. A közellátási hivatal tisztviselőjének is a kántort¹⁴ nevezték ki. Ezáltal érvényesülésének a csúcán volt¹⁵, jövedelméből cselédre is futotta.

1944-ben a kántor családjával elmenekült¹⁶, de amikor kissé csillapodott a helyzet, visszaköltözött és örülhetett, hogy megúsza a bosszú legenyhébb formájával. Az egyházközség visszafogadta, és élete végéig kántoroskodott a faluban.

*A kántorlakás utcai bejáratának tulipános kiskapuja (1969).
A fényképek Kovács Endre archív fölvételei*

Mint ismeretes, 1945 után a *nacionalizáció* meg az *agrárreform* következtében a papföldekből mindössze 10 hektár, a kántor javadalmi közül csak a stóla- meg a búcsúztatópénz maradt, az ingyenes lakás, a szántófeldhasználat meg a búzakommenció, vagyis az összes anyagiak megszűntek. Állandó kántort pedig csak ott lehet fogadni, ahol a kitar-tásához megvannak az anyagiak. Ellenkező esetben kántorhelyettes tar-tása indokolt.

Bencsik János orgonás kántor mégis 37 évig szolgálta az egyházközsé- get, s 1973-ban halt meg. Vele végképp megszűnt a kántori munkahely.

Időközben a falu is polgáriasodott, és a halottak hagyományos bú- csúztatása teljesen elmaradt.

Brindza Erzsébet¹⁷ betanított orgonista 1988-ig végezte a kántori teendőket. 1989-ben ezt jegyezték a plébánia nagykönyvébe: „Az énekkar már elég erős. Két orgonista van: Diósi Mária meg Mészáros Gábor helyi lakosok . . .”

A kántor szerepe a falu életében

Amíg kántortanítók voltak, nem mindig tudták, talán nem is akarták szétválasztani a két foglalkozást. Az idősebbek visszaemlékeznek, hogy majálisokat szerveztek, és az iskola tanulói énekszóval vonultak ki az erdőbe.

Régen gyakori volt az iskolás gyerekek elhalálózása, és ilyenkor a diákok énekszóval búcsúztatták tanulótársukat a temetőben (Jegyzetek 11. pontja).

A gyümölcsfák oltását, nemesítését is a kántorszőlőben sajátították el az iskolás korú gyerekek.

Zahradnik Kálmán például csak tanítóként működött, rövid pályafu- tása alatt – 1927-ben – mégis 24 tagú dalárdát, ill. férfikórust alakított a doroszlói Kereskedő és Iparoskörben.

A kántor kötelességei közé tartozott a falusi közösség¹⁸ vallási éle- tének a szervezése. Ezt pedig úgy érte el, hogy fölállította a templomi kórust¹⁹, melynek tagjai minden nagyobb ünnepre új éneket tanultak be, és *énekpróbákra*²⁰ jártak. Az idősebb korosztályból vegyesen, a fia- talok közül viszont inkább csak a lányok vállalták az éneklést.

A falu életében több vallásos misztériumjáték²¹ volt ismeretes. Amíg a karácsonyi ünnepkörhöz tartozókat kizárólag kiskorúak, addig a húsvéti passiót²² fölőntek végezték. A karácsonyi ünnepkörhöz tartozókat a szereplők egymástól tanulták, és házról házra járva végezték. Az utóbbi betanítása a kántor feladata volt, és virágvasárnap a templomban adták elő.

1945 előtt minden évben, húsvét másnapjától szeptember 12-éig, il- letve Mária neve napjáig több vallási körmenetet tartottak, amelynek lelke a 30 tagot számláló templomi énekkar volt. A templomi énekek-

hez a tízfős Csibili-banda néven ismert rézfúvós zenekar szolgáltatta a zenét.²³

Körmenetes ünnep minden újhold vasárnapján, pünkösdkor, Úrnapján és Szent Flórián napján volt.

Az 1960-as évekig a halottak búcsúztatása²⁴ elmaradhatatlan volt, és nagyon is elvárta a faluközösség.²⁵ Nem egy esetben 30–40 strófás búcsúztatót rendelt a gyászoló család, mert a kántor díját eszerint fizette, és fájdalmában a „kerül, amibe kerül” elv alapján igyekezett megadni a végtisztességet.²⁶ A búcsúztató összeállításához mindig kevés idő állt a kántor rendelkezésére, és ezért szükség volt a kántorné segítségére.

A búcsúztatók szépek és emberiek voltak. A halottat szólaltatták meg, általuk a kántor az élőkől búcsúztatta az elhunytat. Egy-egy búcsúztató eseményszámba ment, különösen, amikor alig nagykorúvá cseperedett fiataalt vitt el a gümőkór vagy más népbetegség. Ilyenkor nagy részvét mellett zajlott a temetés, és a gyászolókkal együtt sírt a gyászoló közönség.

1945 után az államhatalom betiltotta a körmeneteket. Így a kántor sok korábbi kötelességétől szabadult meg. Talán ezzel magyarázható, hogy az 1950-es évektől a kántornéval bekapcsolódott a művelődési egyesület műkedvelői csoportjának a munkájába. A népszínművek énekszámait a kántor tanította be, előadáskor pedig a felesége volt a sűgő.²⁷

Jegyzetek

¹ A templom hossza 30, szélessége 16 öl.

² Ez volt az utolsó ilyen méretű orgona ezen a vidéken.

³ Az orgona a pécsi Angster József és Fia gyárában készült.

⁴ A nagytemplomban álló harmónium eredete ismeretlen, márkája I. V. Kacin.

⁵ A kántoron kívül egyházközségi alkalmazottak voltak még: a pap, a szindikusok, a sekrestyés, a harangozó és a temetőcsész, valamennyien a templomi fegyelem alá estek.

⁶ Munkájának végzéséhez az orgonás kántornak ismernie kellett a templomi szent énekeket és a liturgiát. Megkövetelték tőle, hogy énekével, zenéjével és a templomi közönség buzdításával, az előírások szerint működjön együtt a miséző pappal a szentmiséken. Kórusvezetőnek, orgonás kántornak csak római katolikus vallású, ezt a vallást gyakorló, vallástisztelő, fizikailag és szellemileg ép embereket vettek föl. Az orgonás kántornak részt kellett vállalnia a plébániahivatal ügyeinek az intézésében. Magától értetődően ő volt a Pasztorális Tanács titkára, vezette a jegyzőkönyveket, levelezett, könyvelt és hasonló ügyeket intézett a plébános megbízásából.

⁷ *Kántortanítónak* számított az a személy, aki kántori képesítését a tanítóképző vagy a gimnáziumi érettségi vizsga mellett szerezte meg.

Rendes kántornak az számított, aki valamely középiskola negyedik osztályának elvégzése után szerzett kántori oklevelet. A *kántorhelyettesnek* csak működési jóváhagyással kellett rendelkeznie.

- ⁸ Munkájáért a kántor a plébánosnak és a hitközségi választmánynak tartozott felelősséggel. Sem ő, sem pedig a hozzátartozói nem jogosultak nyugdíjbiztosításra, nyugdíjra. Lakás vagy valamely ingatlan része lehetett a fizetésének, de azt a szolgálat megszűnésével köteles volt visszaszolgáltatni.
- ⁹ Följegyezték például, hogy a kántortanítók a tanítást teljesen a segédekre bízták, maguk pedig más dolgok után jártak (Jegyzetek 11. pontja).
- ¹⁰ Anekdota formájában maradt fenn róla az emlék, hogy a szentfülöpi búcsú előtt megbetegedett a kántor, és a doroszlói kollégája helyettesítette, ki szokásához híven a mise előtt jól megreggelizett és bort ivott. Szépen orgonált, de a mise vége felé megfélekedett magáról, és azt a dallamot játszotta, hogy: „Nékem olyan asszony kell, ha beteg is, keljen fel . . .”
- A pap már kint volt a sekrestyében, és a szokatlan dallam hallatára kézemeléssel jelezte, hogy valami nincs rendben. A kántor meg félreértette, és még pattogósabban játszotta a csárdást. Mindebből a szentfülöpi német asszonyok semmit sem értettek, és elismeréssel szóltak a doroszlói kántorról.
- ¹¹ Róla pedig azt mesélik, hogy jóvágású férfi volt, magyarosan öltözködött, kemény szárú csizmában járt. A tanítást gyakran valamely segédtanítóra bízta, ő pedig vadászni ment.
- Egyszer a hajnali mise után „kikapi” gazdamenyecskék mentek a lakására. Alig ment be az egyik, utána jött a másik. Ekkor a kántor a bent levőt elbűjtatta. Voltak már néhányan egy rakáson, amikor egyszer csak dudált az utcán a kondás. Előbb intett neki, hogy várjon. Akkor kitérta a kaput és: „Kuss ki a csürhébe . . .!” Ilyen szavakkal zavarta a menyecskéket az utcára. A fölzarvazott férjek nagyon megharagudtak rá és megfogadták, hogy soha többé nőtlen kántort nem fogadnak.
- Veszekedés, raplis ember lehetett ez a kántor, aki fölöttesével, a pappal is gyakran összerúgta a port. Iskolás gyerek temetése alkalmával a pap engedélye nélkül gyerekkórussal búcsúztatta az elhunytat. A papnak ez nem tetszett, tiltakozása jeléül a csizmájával dobantott, és odaszólt: „Ennek itt nincs helye . . .!” A kántor is dobantott, és visszafeleselt: „Ennek itt igenis van helye . . .!” És tovább vezényelte a gyerekkórust.
- ¹² Állandó jellegű, meghatározatlan munkaidőre csak a *kántortanító* meg a *rendes kántor* számíthatott.
- ¹³ A Pusztán levő tiszti földek között a kántorföldek meg a papföldek egymás közelében voltak.
- ¹⁴ Munkahelyét a plébános engedélye nélkül nem hagyhatta el, helyettest pedig csak a pap beleegyezésével fogadhatott. A templomban csakúgy, mint rajta kívül, csakis az egyház által jóváhagyott éneket adhatta elő. A templomban egyedül csak akkor énekelhetett, ha kevés hívő volt jelen, akkor is visszafogottan és szépen. Az orgonálás meg az ének nem lehetett vontatott, hogy ne akadályozza szolgálatában a miséző papot.
- ¹⁵ Hálátlan természetű munkája következtében több haragosa támadt: valaki elhíresztelte, hogy legelni küldte az élelmiszerjegyekért hozzá folyamodó szegényeket.
- ¹⁶ Amíg távol volt, lakását földülták, könyveit szétszórták, tűzifáját kiosztották a szegényeknek. A partizánok letartóztatták, és a helyi börtönbe zárták. Megverték és megalázták: kiállították a községháza elé, hogy a nép ítélkezzen fölötte. Nem tudtak vele mit kezdeni, mert hat gyereke volt, és a gyűlölet meg a szánalom közül az utóbbi kerekedett fölül az emberekben.

- ¹⁷ *Kántorkodó* egyének azok lehettek, akiket tekintet nélkül a szakképesítésükre, a hitközség illetékesei ideiglenesen megbíztak a tevékenységgel.
- ¹⁸ Hosszú téli estéken például, a plébános kísérvjeként, névnapot járt köszönteni. Disznótoros vacsorára is eljártak, ha meghívták őket. A vendéglátást maguk is viszonzották, és ezáltal igen jó kapcsolat alakult ki a falu lakóival.
Az egyik paraszt kedvenc nótáját lekottáztatta a kántorral, és berámáztatta emlékének.
- ¹⁹ A szabályzat 266. pontja értelmében „Aki énekel, kétszer imádkozik.” Ezért a kántor szoktassa hozzá a hívőket a közös énekléshez. Alakítson templomi kórust. Tanítsa énekelni az iskolás gyerekeket.
- ²⁰ Az esti énekpróbák alkalmasnak bizonyultak tiltott szerelmi viszony folytatására.
- ²¹ Ilyenck a betlehemi járás, bölcsőzés meg a háromkirályok misztériumjátéka.
- ²² A passió latin eredetű szó, Jézus Krisztus szenvedéseinek a misztériumjátékát jelöli.
- ²³ Ilyen alkalmakkor a zenekar egybehangolását is a kántor végezte.
- ²⁴ Temetési szertartásokon a kántor mindenben köteles volt a szabályzathoz tartani magát, a búcsúztatót temetés előtt megmutatni, ha a pap ezt kívánta.
A pap miseruháit a kántor vitte a szertartás színhelyére.
Gyászmiséken az elhunyt nevét csak egyszer volt szabad kiénekelni, a megrendelő nevének említése pedig tiltva volt.
- ²⁵ Akiket valamilyen okból a pap nem akart eltemetni, a kántor sem búcsúztathatta. Ezért, amíg szokásban volt a búcsúztatás, az öngyilkosok meg a vadházások búcsúztatását parasztkántor végezte.
- ²⁶ A búcsúztatásért járó díj magasságát a Pasztorális Tanács határozta meg. Díjazás nélküli temetéseken a kántor is köteles volt ingyen búcsúztatni. Ilyenek régen a falu jámbor lelkű nincstelenjei voltak, akik Szent Antal adományaiából tengődtek, és a szegényházban múltak ki a világból.
Az anekdota szerint, amikor egyszer díjtalanul temettek, palástolt dühében a kántor ezzel kezdte a búcsúztatót:
„Bevégezted földi élted, szegény földi jámbor,
Nem sajnál itt senki téged, egyedül a kántor . . .”
Az előjárók meg, akik végighallgatták, úgy vélekedtek, hogy ilyen szívhez szóló és szép búcsúztatót pénzért sem tudott volna produkálni a kántor!
- ²⁷ Emlékezetesek maradtak *Az iglói diákok*, a *Gyöngyösbokréta*, *A juhászlegény* (1952), a *Mágnás Miska* meg *A vöröshajú* című népszínművek előadásai.

Adatközlők

1. Farkas Rozália	80 éves, a gyűjtés ideje	1994
2. Kovács FABIÁN	70 éves, „	1975
3. Varga Imre	87 éves, „	1997

Irodalom

- A Szabadkai Egyházmegye Római Katolikus Egyházközségeinek Szabályzata és Ügyrendje. Szabadka, 1980
- Bárth János: Adalékok a jugoszláviai magyarság búcsújáró hagyományainak az ismeretéhez. (In: *Vallásosság és népi kultúra a határokon túl*, 227–245. l.)
Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990
- Bérauer József: *A Kalocsa-egyházmegyei római katolikus népiskolák története.* (120–122. l.) é. n.
- Borowsky Samu: *Bács-Bodrogh Vármegye monográfiája.* (878–879. l.) é. n.
Codex Statutorum Synodi Primae Bačiensis. Complectens statuta in plenari sessione synodali die 30. junii a. 1936. Suboticae discussa et auctoritate ordinarii promulgata. Suboticae, MCMXXXVII. (75–85. l.)
- Kovács Endre: Úrnapi szokások Doroszlón. (In: *Kultúra és tradíció I.*, 231–236. l.)
Miskolc, 1992
- Kovács Endre: *Bölcsőtől a koporsóig.* Értekezések, monográfiák 18.,
M.NY.I.H.K.I. Újvidék, 1988
- Kovács Endre: A karácsonyi ünnepkör népszokásai Doroszlón. (In: Bárth János szerk. *Cumania* 14. kötete, Kecskemét, 1997, 145–180. l.)
- Kovács Endre: *A doroszlai kisiparosok.* Kézirat, 1996
Protocollum Ordinationum Regiarum ab anno 1843